

Natuur in de IJsseldelta

Grote karekieten in de IJsseldelta

door Henk Dorgelo

Iemand schreef eens ‘vogels kijken doe je met je oren’. En dat is nou typisch iets wat je moet doen als je op zoek gaat naar de grote karekiet. Je hoort hem veel eerder dan je hem ziet. ‘Karre karre kiet kiet, je hoort me wel maar je ziet me niet’, zo luidt een bekend kinderrijmpje. Wie is die overbekende vogel die nog zo weinig voorkomt in ons land, maar zich blijkbaar goed thuisvoelt in de IJsseldelta?

Acrocephalus arundinaceus

Dat is de wetenschappelijke, Latijnse naam van de grote karekiet. Hij behoort tot de orde van de *Passeriformes* en de familie van de *Sylviidae* (zangers). De naam zou zoiets betekenen als: ‘de spitskoppige, in het riet levende of daar voorkomende’. De Nederlandse naam is een onomatopoeie, een klanknabootsende naam, die gemakkelijk te begrijpen is: de vogel zingt zijn eigen naam. Door sommigen wordt zijn naam geschreven als: karrekiet, ook wel zonder de toevoeging ‘grote’, omdat deze soort vroeger veel bekender was dan de kleine karekiet. Andere namen zijn: dubbele karekiet, rietlijster, rietmus en grote rietzanger. In het Engels wordt hij Great Reed Warbler, in het Duits Drosselrohrsänger in het Frans Rousserolle Turdoïde genoemd.

Kenmerken

Dr. Jac. P. Thijssen, vogelkenner bij uitstek, omschrijft de grote karekiet in *Het Vogelboekje* als: ‘kaneelbruin, naar de staart toe wat rossiger, duimvleugel donker met een bijna witte wenkbrauwstreep, wangen bijna wit, keel wit, verdere onderzijde licht bruingrijs, poten grijs, 20 cm’. Hij heeft een vrij forse snavel. Het is geen opvallend gekleurde vogel, maar hij laat zich vooral als hij in het voorjaar pas gearriveerd is - des te meer horen in de rietkragen waar hij zijn biotoop heeft. Dan zingt hij, vaak vanaf een hoge zangpost in het riet, van de vroege morgen tot de late avond. Vogelzang omschrijven is vaak lastig, maar het wordt van de grote karekiet wel als volgt gedaan: ‘zeer luid met één- tot driemaal toe herhaalde elementen, met zowel hard knarsende geluiden als hoge falsetnoten en pieptonen, bijvoorbeeld: krr-krr,

tsep, kerretsiep, tsie-e, tsie-e, kerre, kerre, kriek-kriek-kriek, tsie-tsie' en als 'karre-karre-karre-kiet-kiet-kiet-kurre-kurre'. De nachtegaal is één van de vogels die hem heel goed kan imiteren.

Onderzoek

De centrale vraag van onderzoekers die zich tegenwoordig bezighouden met gedragsecologie betreft de adaptieve (adaptatie = aanpassing) betekenis van gedrag. Veel ornithologen stellen zich vragen als: hoe komt het dat de grote karekiet zo'n luidruchtige en gevarieerde zang heeft, welk doel heeft het zingen en waar wordt het door veroorzaakt? Wat zijn de interne mechanismen (hormonen, neuronen, spieren, hersenfuncties) die deze vogel aanzetten om te zingen, en wat zijn de externe factoren? Heeft hij het geleerd van een andere karekiet of is het aangeboren? Waarom zingt deze vogel op deze manier: waarom zingt hij meer als een rietzanger dan als een winterkoning? Omdat ze dezelfde voorouders hebben? En hoe bevordert het zingen de kans dat hij nakomelingen zal voortbrengen?

Biotoop en voedsel

Zijn biotoop bestaat uit grote rietkragen in niet te ondiep water. Er moet ook overjarig riet tussen zitten om het vrij zware nest aan te bevestigen. Hij is niet schuw en eet in het riet levende insecten, waaronder kleine kevers, spinnen, langpootmuggen, wantsen, motten, schietmotten en grote, harige rupsen, libellen, en kleine visjes en insectenlarven, die hij uit het water haalt. In de nazomer doet hij zich ook tegoed aan bessen.

De grote karekiet is een kolonievogel en nestelt het liefst in waterriet dat niet te dicht op de oever staat om beschermd te zijn tegen vijanden, maar ook niet te ver van struweel afstaat. Optimaal is het als de rietkraag drie tot zes jaar oud is. Het nest is stevig bevestigd aan rietstengels en bestaat uit riet- en zeggebladeren, plantenwortels, grassprietten, mos en rietpluis; een enkele keer kun je het vinden in een middenin het riet staande struik. Het vrouwtje legt vier tot zes groenachtig blauwe, soms bijna witte eieren met het formaat van 2,3 bij 1,6 centimeter, die grote bruinachtig groene vlekken hebben. Na veertien tot vijftien dagen komen de eieren uit, waarna de jongen nog twaalf dagen in het nest verblijven om vier dagen later te beginnen met vliegen.

Voorkomen en aantallen

Grote karekieten komen voor in die delen van Europa en Azië waar de juli-temperatuur tussen de 17 graden Celsius en 32 graden Celsius ligt. Door de

De grote karekiet in zijn natuurlijke omgeving. Foto Herman Harder.

toename van de gemiddelde temperaturen komt hij nu ook voor in Denemarken en in het zuiden van Zweden en Finland. Hoewel hij in Nederland enorm in aantal is teruggegaan vanwege het verdwijnen van goede biotopen, wordt hij in zijn totale verspreidingsgebied niet als bedreigd beschouwd. In *The EBCC Atlas of European Breeding Birds* (1997) werd de Europese populatie nog geschat op 769.618 tot 1.187.194, terwijl de Russische populatie (waarvan veel nog onbekend is!) werd geschat op 500.000 tot 5.000.000 en de Turkse op 10.000 tot 100.000. In het *Handbook of the birds of the world* (2006)

wordt de Europese populatie geschat op 1.500.000 tot 2.900.000, met Rusland als belangrijkste bolwerk. Andere soorten grote karekieten zijn onder meer de *A. stentoreus*, die voorkomt in Zuid- en Midden-Azië en Egypte, de *A. griseidis* die voorkomt in Irak, de *A. orientalis* die voorkomt in Oost-Azië en de *A. australensis* die voorkomt in Indonesië, Filipijnen, Nieuw-Guinea en Australië, wel met verschillen in broedbiotoop en zang.

Nederland

Van oudsher is de grote karekiet een vogel van laagveenmoerassen, het riviereengebied en de binnendijkse kreken van de Zeeuwse delta. Aan het begin van de vorige eeuw bedroeg het broedbestand in ons land waarschijnlijk vele duizenden paren. Vanaf de jaren vijftig neemt de soort af en rond 1975 is het aantal geslonken tot 1.200-1.600 paar. In 1992 bedroeg dat aantal nog slechts 400-450 paar. De Stichting Vogelwerkgroep Grote Rivieren schat het aantal broedende grote karekieten langs onze grote rivieren op 240-260 paar voor de periode 1971-1976. De landelijke broedpopulatie in 1998-2000 telde naar schatting 250-300 paar, terwijl dat aantal in 2005-2008 gedaald is naar 160-230 paar.

Het belangrijkste broedgebied bevindt zich nu in de moerassen van Noordwest-Overijssel en de randmeren, terwijl er ook nog populaties zijn te vinden in de moerassen in het riviereengebied, Midden-Nederland en de Randstad. Zijn status wordt nu omschreven als 'zomervogel, zeer schaarse broedvogel en doortrekker in (zeer) klein aantal'. Vanwege de sterke afname van het aantal broedparen, de fors afgenomen verspreiding en de gebondenheid aan kwetsbaar broedbiotoop komt hij op de *Rode Lijst van Nederlandse Broedvogels* voor. Het is hier een sterk bedreigde vogel, die ook als Natura 2000-broedvogel te boek staat.

Ijsseldelta

Ook in onze omgeving is het aantal broedende grote karekieten in de loop van de vorige eeuw sterk afgenomen. Hier blijkt zich nu het laatste bolwerk van deze soort te bevinden! Hij lijkt zich goed te kunnen handhaven in de brede rietstroken langs het Zwarte Meer, het Ketelmeer en de overige randmeren, zoals het Vossemeer, het Drontermeer en het Veluwemeer. Blijkens tellingen van SOVON (Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland) is het aantal in deze gebieden tussen 2007 en 2011 redelijk stabiel gebleven; er zijn in 2011 nog 97 broedparen geteld. Dat is geen achteruitgang ten opzichte van het aantal dat G.J. Gerritsen en J. Lok vermelden in

hun boek *Vogels van de IJsseldelta*. Zij geven aan dat in 1984 minimaal 82 broedparen in dit gebied (met uitzondering van het Veluwemeer) zijn geteld. In 2012 onderzocht Bart Anvelink het nestsucces van de grote karekiet in het Zwarte Meer. Hij kwam tot de conclusie dat de vogel zich, gezien het nestsucces, hier thuis voelt.

Fenologie

Eind april, begin mei komen de eerste grote karekieten in ons land aan vanuit de Afrikaanse winterkwartieren. De allereerste waarneming is van 31 maart, hetgeen uitzonderlijk vroeg is. We kunnen dan volop genieten van hun opvallende zang.

In mei en juni worden via de website Waarneming.nl de hoogste aantallen gemeld; in juli vlakt het alweer behoorlijk af. De meeste vogels vertrekken in augustus via een zuidelijke tot zuidwestelijke route naar tropisch Afrika om daar te overwinteren. In september en oktober wordt nog wel een enkele grote karekiet gemeld. En dan maar hopen dat we ze het daaropvolgende jaar weer te zien en te horen krijgen op een voor hen geschikte plek vlakbij onze, in de IJsseldelta gelegen, stad Kampen.

Literatuur

Birkhead, T., *De wijsheid van vogels. Een geïllustreerde geschiedenis van de ornithologie* (Amsterdam 2008).
Eigenhuis, K.J. *Verklarend en etymologisch woordenboek van de Nederlandse vogelnamen. Bevat alle officiële namen van de Nederlandse vogels alsmede een groot aantal Friese vogelnamen en Nederlandse vogelvolksnamen* (Amsterdam 2004).

Gerritsen, G.J. en J. Lok, *Vogels in de IJsseldelta* (Kampen 1986).

Hagemeijer, W.J.M. en M.J. Blair, *The EBCC atlas of European breeding birds. Their distribution and abundance* (London 1997).

Handbook of the birds of the world. Volume 11, Old World Flycatchers to Old World Warblers (2006).

Jonsson, L., *Vogels van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten*. 8ste druk (Baarn 2003).

<http://www.natuurbericht.nl>, *Grote karekiet voelt zich thuis in Zwarte Meer* (2012).

Sauer, F., *Watervogels van Europa* (Amsterdam 1982).

SOVON Vogelonderzoek Nederland, *Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000* (Leiden; Utrecht 2002).

Stichting Vogelwerkgroep Grote Rivieren, *Vogels van de Grote Rivieren* (Utrecht 1979).

Thijssen, Jac. P., *Het Vogelboekje*. 6de druk (Laren z.j.).

Vogelbescherming Nederland: Algemene informatie over vogels.

Voous, K.H., *Atlas van de Europese vogels* (Amsterdam 1960).